

RAD NEVLADINIH ORGANIZACIJA USMJERENIH NA EDUKACIJU, ZDRAVSTVENU I SOCIJALNU ZAŠTITU OMLADINE I DJECE S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU NA PODRUČJU MOSTARA

Azemina Gubeljic^{*✉}

Sažetak

Pojam civilnog društva u savremenoj teoriji ima dva glavna tumačenja. Jedno je ono koje ga određuje kroz ekonomsku aktivnost (poprište reprodukcije materijalnog života), a drugo je ono koje ga određuje kroz politički značaj (briga za opšte dobro) u kom se suština civilnog društva vezuje za pluralitet udruživanja. U tom domenu civilno društvo je nemilitarističko, laičko i civilizovano društvo, koje se uzdiglo do određenog civilizacijskog nivoa slobodnih ljudi i koje se zasniva na poštovanju osnovnih ljudskih prava i građanskih sloboda, toleranciji, demokratskoj javnosti, vladavini prava, te ekonomskom, socijalnom i političkom pluralizmu. U ovom značenju civilno društvo je društvo građana koji su međusobno povezani u razna udruženja i mreže udruženja.

Takva udruženja, oblikujući sve dinamičnije civilno društvo, procvjetala su u skoro svim oblastima: zdravstvu, kulturi, religiji, sportu, ranom dječijem obrazovanju, brizi za starije ljude, zaštiti životne sredine, ljudskim pravima, u domenu pomoći fizički i mentalno ugroženim ljudima, kao i u mnogim drugim oblastima.

Nevladin sektor, kao dio civilnog društva u BiH, predstavlja ozbiljan resurs, koliko zbog izvjesnog demokratizacijskog potencijala, toliko i kao sektor zapošljavanja, socijalnih i drugih usluga. Ali bez empirijskih istraživanja i analitičko-naučnih elaboracija, izrada strateških razvojnih koncepcija civilnog društva ostaje u domenu manje-više sumnjivih predviđanja i nagađanja, stoga je i ovaj tekst tek „kap u moru“ za dalja razmatranja aktuelnih razvojnih strategija sektora sa posebnim naglaskom na oblast edukacije, zdravstvene i socijalne zaštite omladine i djece sa poteškoćama u razvoju.

Ključne riječi: *civilno društvo, nevladin sektor, edukacija, zdravstvena i socijalna zaštita omladine i djece sa poteškoćama u razvoju*

* JU Srednja ekonomska i ugostiteljsko-turistička škola, Mostar
✉ e-mail: zizi_1973@hotmail.com

UVOD

O nevladinim organizacijama postoje brojne predrasude i stereotipi. Jedni ih krive, prozivaju i prikazuju kao neprijatelje i izdajnike, strane plaćenike i špijune, a drugi ih hvale i uzdižu na pijedestal najviših demokratskih vrijednosti. Uostalom to je naša narodna, uobičajena priča u kojoj niko nema potrebu da bilo šta dokazuje ili argumentuje. Pojam i fenomen nevladinih organizacija, kako kod nas, tako i na cijelom EX JU području, još je i danas kontraverzan, kao što je bio i na početku devedesetih godina, kada je počeo polahko da prodire u našu javnost.

Nastankom društvenog i političkog pluralizma u zemlji, počinju da se osnivaju razne nove organizacije građana (poznatije kao udruženja građana), a sa njima počinje i upotreba pojma nevladine organizacije. On se prije toga vrlo malo koristio, i to prvenstveno kao izraz za međunarodne nevladine organizacije, a njegova značajnija upotreba u Evropi je počela u realsocijalističkim zemljama u kojima su različite građanske organizacije i grupe, željele da na još jedan, poseban način istaknu svoju autonomiju i nezavisnost od države.

Termin je tako stigao i kod nas i polahko ulazio u javnost, a najviše u javnost civilnog društva gdje se vrlo brzo odomaćio. Međutim za ostatak javnosti on je ostao nepoznat i kontraverzan.

Malo je pojava koje su toliko značajno utjecale na oživljavanje demokratije i funkcionisanje tržišnog sistema u Centralnoj i Istočnoj Evropi kao što je pojava širokog spektra privatnih, neprofitnih i nevladinih organizacija tokom osamdesetih i ranih devedesetih godina.

Uprkos svojoj dinamici i značaju, neprofitni sektor u Centralnoj i Istočnoj Evropi ostao je ipak „osjetljiva biljka“, koju javno mjenje i vladina politika samo djelimično pomažu, a poreske i pravne odredbe koje su vrlo često restriktivne, ograničavaju. Štaviše, iskustvo u upravljanju tim organizacijama je ograničeno, a formalna obuka gotovo da i ne postoji.

Da bi olakšao taj problem, Institut za političke studije Univerziteta Džon Hopkins ustanovio je tokom ranih devedesetih program obuke pod nazivom Projekat trećeg sektora, kako bi se obezbjedilo detaljno upoznavanje sve većeg broja lidera neprofitnog sektora u sedam centralno-istočno evropskih zemalja (Poljska, Mađarska, Češka Republika, Slovačka, Slovenija, Bugarska i Rusija) s vještinama neprofitnog upravljanja. U okviru ovog projekta naknadno je ustanovljen Program obuke trenera, koji je doprinjeo stvaranju mreže lokalnih partnerskih organizacija koje bi obezbjedile obuku visokog kvaliteta za neprofitne menadžere. Program obuke trenera, djelimično u zavisnosti od donatora, provodi se i kod nas.

Na potrebu partnerstva između nevladinih organizacija i državnih institucija u upravljanju procesom društvenog razvoja upućuju i međunarodni organi i or-

ganizacije, kao što su Ujedinjene nacije, UNDP, Evropska unija, Vijeće Evrope, OSCE.

Intenzivna naučna i stručna diskusija o civilnom društvu i nevladinom sektoru kao dijelu civilnog društva u BiH čini se potrebnijom nego ikad. Prilog takvoj činjenici je i nekoliko vrijednih naučno-teorijskih elaboracija o civilnom društvu u BiH u zadnjih nekoliko godina sve većeg broja autora (Gajo Sekulić, Mirko Pejanović, Ugo Vlasisavljević, Asim Mujkić, Asad Nuhanović, Esad Zgodić, Salih Fočo, Nerzuk Ćurak, Miodrag Živanović i dr.).

KONCEPT TEORIJSKOG ISTRAŽIVANJA PROBLEMA

Pojmovno obrazloženje (Nevladine organizacije - NVO i Civilno društvo)

Nevladine organizacije su one organizacije građana koje su nastale na osnovu privatne inicijative sa ciljem zadovoljenja određenih, opštih ili zajedničkih interesa, potreba i motiva građana, na nekomercijalnoj, neprofitnoj i nepartijskoj osnovi, koje nisu pod nadležnošću vlade, dakle nezavisno od države i uz dobrovoljno učešće i participaciju njihovih osnivača

Termin se uglavnom odnosi na društvene, kulturne, pravne i druge grupe koje se zalažu za određene ciljeve koji su prevashodno neprofitni i nekomercijalni. NVO su obično neprofitne organizacije koje dobijaju barem dio svojih prihoda od privatnih donatora.

Dakle, ovim se izrazom naziva svaka organizovana grupa ljudi, dobrovoljna organizacija, humanitarna agencija, stručno udruženje, organizacija za ljudska prava, zadruge i sličan oblik organizovanja, ali samo ona koja je nezavisna od vlade, to jeste od državnih organizacija i institucija.

NVO-i su u osnovi samoupravna tijela koja funkcionišu na bazi volonterskog rada i koja samim tim ne podliježu rukovođenju od strane organa vlasti.

Organizacije civilnog društva bi trebale biti alternativa i podrška rješavanju mnogobrojnih problema u društvu zasnovanih na ljudskim potrebama, koje država ne može sama prevazići ili vodi nedovoljnu brigu o istima.

Civilno društvo je jedan od elemenata trodijelnog okvira koji čine država, ekonomija i civilno društvo. Civilno društvo je primarni lokus kreiranja ideologije za izgradnju konsenzusa i legitimiziranje moći, što znači, kreiranja i održavanja kulturalne i socijalne hegemonije dominantne grupe putem saglasnosti, a ne prisilom. Civilno društvo je arena u kojoj se natječu konfliktni interesi (zapravo klasni interesi) i bez direktne dominacije i prisile država i tržište moraju za svoju legitimnost pridobiti suglasnost civilnog društva.

Civilno društvo je područje institucija, organizacija, mreža i pojedinaca smještena između porodice, države i tržišta, u koje se ljudi udružuju dobrovoljno radi zagovaranja svojih zajedničkih interesa. U svojoj najjednostavnijoj formi, civilno društvo predstavlja skup institucija i udruga/organizacija koje spajaju ljude uz vladu i privatni sektor.

Civilno društvo najčešće obuhvaća organizacije kao što su: registrirane humanitarne organizacije, organizacije za zaštitu (ženskih, dječjih) ljudskih prava, religijska, ekološka, profesionalna udruženja, poslovna udruženja, sindikati, grupe samopomoći, društveni pokreti, zagovaračke grupe, koalicije i druge.

Historijat NVO u svijetu

Još su stari Grci (*politike koinona*) i Rimljani (*societas civilis*) poznavali ovaj institut. Po njihovom poimanju bilo je to političko društvo u kojem su aktivni građani učestvovali u oblikovanju politike.

Istorijski posmatrano, prvi začeci ideja mogućnosti organizovanja ljudi na način koji je različit od tradicionalnog organizovanja države ili crkve, nastaju u periodu pokreta reformacije u Njemačkoj u 16. vijeku, da bi kasnije, preko ideja Rusoa, Kanta, Sen Simona i drugih, ove ideje dobile i svoju naučno-teorijsku podlogu. Tokom 19. vijeka, u okviru vjerskih pokreta, posebno procvatom protestantskog misionarstva, kako i u okviru ženskih pokreta stvaraju se prve preteče modernih nevladinih organizacija.

Novija historija i detaljnija istraživanja dovode do daljnjeg razvoja ideje civilnog društva, ali svojevremeno i do preuveličavanja njegove uloge kao ključnog faktora u rješavanju aktuelnih društvenih problema.

Od kraja 1980-ih naovamo u definiranju ovog pojma naglašava se sloboda udruživanja, samoorganizacija slobodnih građana, socijalni kapital i socijalna povezanost.

Historijat NVO u BiH

Tokom četrdesetogodišnje austro-ugarske uprave u BiH (1878–1914), organizacije građana mogle bi se, polazeći od sastava članstva, svrstati u 5 kategorija: nacionalna kulturno-prosvjetna društva, mješovita udruženja koja su okupljala pripadnike dviju nacionalnih skupina, multietničke asocijacije, useljenička udruženja i radničke organizacije (Seifija, 2009, str. 73).

U periodu između dva svjetska rata (1918–1941), bosanskohercegovačko društvo našlo se u novom regionalnom političkom kontekstu ulazeći u sastav kraljevine SHS i kasnije kraljevine Jugoslavije. Egzistirala su: nacionalno kulturno-prosvjetna društva, srpska Prosveta, hrvatski Napredak i muslimanski Gajret. Za ovaj period

karakteristično je postojanje većeg broja ženskih udruženja u BiH, kao što su: Dobrotvorna zadruga Srпкиnja, kolo Srpskih sestara, Hrvatska katolička ženska udruga, Hrvatska žena, Muslimanska ženska zadruga, Žensko aškenaško društvo... Asocijacije nastale u ovom periodu imaju dvostruki značaj za dalji razvitak građanskog udruživanja u BiH. Na jednoj strani, one su odigrale važnu edukacijsku i humanitarno-karitativnu ulogu uočljivu u aktivnostima stipendiranja omladine, izgradnje i održavanja đačkih domova i uključivanje širih slojeva stanovništva u društveni život (Seifija 2009, str. 81).

Osvrnemo li se na mjesto i ulogu udruženja u periodu od 1945–1985. godine, kakva su bila Socijalistički savez radnog naroda, Savez socijalističke omladine, udruženje boraca i žena, sindikati i sl., lako ćemo uvidjeti da narodna država nije ostavljala mjesto za civilno društvo u pravom smislu riječi. U kritici totalitarnih sistema Karl Poper u svom djelu „Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji“ ističe da „civilno društvo ne smije biti produžena ruka države ili partije na vlasti nego radije mjesto gdje se ta ruka zavrće i sakati“, jer kao takve predstavljaju ekspozituru za masovniju implementaciju partijske ideologije.

Članstvo u nekim od nabrojanih saveza je bila obaveza koja se morala ispunjavati odnosno nastupala je automatski u određenoj starosnoj dobi (savez pionira, savez socijalističke omladine i dr.). U finansijskom a time i programskom pogledu, ove organizacije bile su potpuno ovisne o državnom budžetu. Prema Kamberoviću/Hadžibegoviću nakon 1949. godine ova društva su imala određenu ideološko-vaspitnu funkciju u kulturnoj sferi propagirajući ideje socijalističkog razvoja bratstva i jedinstva. Godine 1971. izrasle su snage na nacionalnim pozicijama o čemu svjedoče primjeri „hrvatskog proljeća“, demonstracije na Kosovu tokom 70-ih i 80-ih godina (Seifija, 2009, str. 85).

U vrijeme predratne agonije, od 1985–1992. godine, na prostorima bivše SFRJ uporedo s dominirajućim etnonacionalnim pokretima aktivno su djelovale snage mirovno-liberalne civilne inicijative. Neizgrađenost civilnog društva, smatra Lino Veljak ne može se proglasiti uzrokom raspada zemlje, ali treba razmotriti ulogu civilnih inicijativa u tadašnjem historijsko-političko kontekstu, imajući u vidu specifičnosti jugoslovenskog političkog i kulturno-historijskog razvoja.

Među najaktivnijim je bilo Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu (UJDI), osnovano početkom 1989. u Zagrebu. Istaknuto mjesto među mirovno-liberalnim inicijativama i asocijacijama tog vremena imaju centar za anti-ratnu akciju osnovan 1991. u Beogradu, centar za kulturnu dekontaminaciju i mnogo-brojne ženske anti- ratne grupe (Seifija, 2009, str. 94).

Period u ratnom i neposredno poratnom okruženju karakteriše društveni prostor BiH podjeljen na 3 dijela pod kontrolom dominantnih etnonacionalnih političkih

snaga. Javlja se puno organizacija s vjerskim predznakom u misijama humanitarnog, ali i vjersko-ideološkog karaktera. Prijeratni republički profesionalni savezi (ljekara, pedagoga, inženjera) bit će reducirani na entitetske saveze, kao i sindikati sportske hobističke i slične asocijacije. I u ratnom vihoru autentične lokalne civilne inicijative nastojat će promovirati multietničku, demokratsku i mirovnu alternativu ratu i podjeli zemlje. Takve asocijacije su Žene u crnom, Žene ženama, Centar za antiratnu akciju i sl. Pojavljuje se i asocijacija nezavisnih intelektualaca Krug 99, osnovana 1992. godine, kao vanstranačko nevladino udruženje građana čiji je cilj da se BiH sačuva kao cjelovita, nezavisna i suverena država uređena na principima građanske demokratije. Odmah na početku rata tokom 1992. u BiH dolazi veliki broj humanitarnih i drugih organizacija s ciljem pružanja pomoći stanovništvu čisto humanitarne do pokušaja zaštite ljudskih prava građana, te njihovih materijalnih dobara. Takve organizacije su: UNHCR, UNDP, UNICEF, USAID, SIDA, CARE, OXFAM, i IRC. Njemačka je imala najveći broj angažiranih organizacija (54), a nakon toga slijede SAD (47), Engleska (41), Italija (26) i Francuska (24) (Seifija, 2009, str. 105).

Nakon uspostave mira u BiH dolazi do brzog i velikog povećanja nevladinih organizacija zbog velikih socijalnih zahtjeva stanovništva koje država u poratnom periodu nije mogla riješiti, a samim tim i povećan broj zemalja i međunarodnih organizacija koje su orijentirale svoju pomoć prema BiH. Prema dostupnim podacima može se zaključiti da su u martu 1998. u BiH bile registrirane 542 nevladine asocijacije, 378 u FBiH i 164 u RS-u, dok slobodne procjene iz iste godine govore da je broj NVO bio daleko veći – oko 1500 (Seifija, 2009, str. 111).

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave Hercegovačko neretvanskog kantona, na području Grada Mostara je ukupno registrovano 798 udruga/udruženja, dok je na području hercegovačko-neretvanskog kantona 1840 s tendencijom stalnog rasta registrovanih udruženja, pa se slobodno može reći da imamo fenomen „eksplozije nevladinog sektora“.

Finansiranje NVO u BiH

Vlasti u BiH pružaju podršku nevladinom sektoru u mjeri i na način koji odgovara njihovim interesima. Prema dostupnim podacima, finansijska pomoć dodjeljuje se određenom broju asocijacija radi održanja kontinuiteta usluga koje određeni nevladini subjekti u BiH već tradicionalno vrše. Tako se sredstva dodjeljuju subjektima s dugom tradicijom postojanja poput „Crvenog križa“, profesionalnih udruženja, sportskih udruženja, udruženja lica s invaliditetom i sl. Međutim, u poslijeratnom periodu, na listi privilegiranih asocijacija su one nacionalne ili vjerske naravi te udruženja nastala zbog posljedica rata (unije ratnih veterana, logoraša, itd. također nacionalno označene). U jednoj analizi stanja nevladinog sektora u BiH iz

2004. godine se navodi stav: „...da nadležne državne institucije u svojoj politici dodjele sredstava protežiraju ona udruženja građana za koja se može reći da su, u suštini, samo produžena ruka političkih stranaka na vlasti. Takav ambivalentan odnos vlasti prema nevladinom sektoru u BiH ne samo da uvršćuje dihotomnu strukturu nevladinog sektora, već uzrokuju svojevrsnu podjelu „podrške“ nevladinim subjektima u BiH – vladajuće političke elite preuzimaju odgovornost za dio tradicionalnih, etničkih, vjerskih i onih asocijacija koje konveniraju njihovim interesima. Civilni nevladin sektor prisiljen je veći dio podrške tražiti izvan granica Bosne i Hercegovine, orijentirajući se prema inostranim sponzorima, što opet, na poseban način, određuje strateške pravce njegovog razvoja i kvalitet njegove uloge u procesima demokratske transformacije u BiH. Zato govorimo o dvostrukoj ovisnosti nevladinog sektora u BiH.

Postavlja se pitanje, ukoliko su nevladine organizacije ovisne o političkoj i finansijskoj podršci vlasti, da li će u tom slučaju ispunjavati stvarnu svrhu svog nastanka i stvarne ciljeve radi kojih ove asocijacije postoje i djeluju (borba za socijalna prava, povratak itd.) ili su potisnuti u drugi plan i zamijenjeni interesima i ciljevima etnonacionalnih politika (Seifija, 2009, str. 289).

Gotovo sva novčana sredstva za rad nevladinih organizacija dobijaju se stranim donacijama, bez obzira na prirodu aktivnosti pojedinih organizacija. Istraživanje koje je provela ICVA ukazuje da je 2001–2002. godine 17 donatorskih organizacija, 22 međunarodne institucije i bilateralne vladine organizacije, 11 ambasada u BiH, te 34 međunarodne nevladine organizacije pružalo finansijsku podršku radu nevladinog sektora, tako da nailazimo i na ovisnost o podršci inostranih sponzora, što za posljedicu ima dalje probleme koji reduciraju razmah autentičnih civilnih inicijativa, određujući specifične načine ponašanja lokalnih nevladinih subjekata i na taj način pravce razvoja nevladinog sektora u cjelini.

Slavo Kukić tvrdi „...da su NVO bile i prvi oblik stvarne političke opozicije vladajućim nacionalnim oligarhijama. Ipak u poratnom periodu dolazi do postepenog razvoja participacijske funkcije NVO sektora između ostalog i kroz uspostavu partnerstva s vladom (Kukić, 2006, str.109).

Formalno-pravne pretpostavke za rad i razvoj nevladinog sektora u BiH

BiH i oba njena entiteta imaju ustavnu obavezu da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda utvrđenih u evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i njenim protokolima. Tek 2002. godine u BiH je završen proces donošenja novih zakona koji regulišu ovu oblast i to nakon četverogodišnjeg pritiska nevladinog sektora prema vlastima (pogledati primjer Lea/Link projekta javnog zagovaranja i izmjene zakonodavstva u dijelu o

korekcijskoj funkciji nevladinog sektora u BiH). Prvo je parlamentarna skupština BiH krajem 2001. godine donijela Zakon o Udruženjima i fondacijama. Narodna skupština RS-a na zasjedanju od 27. septembra 2001. usvojila je također pomenuti zakon, a Parlament FBiH na sjednici doma naroda 5. marta 2002. i na sjednici Predstavničkog doma 17. jula 2002. donijeli isti zakon. Ovim je prestalo važenje zastarjelih zakonskih propisa, a BiH je dobila savremen praktičnim potrebama nevladinog sektora primjereniji zakon Zakon o udruženjima i fondacijama (Službene novine FBiH broj: 45/02).

Značaj nevladinog sektora u procesima demokratske transformacije u BiH

Empirijska istraživanja i teorijski izvori potvrđuju da civilna društva mogu postati središtem kritičko-korekcijskog političkog aktivizma u razvijenim zapadnim državama. Uvjeti za to jest njihova autonomnost što znači da treba da egzistiraju odvojeno od politike i ekonomije stvarajući sfere u kojoj će demokratske asocijacije građana kroz javnu diskusiju u javnoj sferi osigurati uticaj prema sferi politike. Građanstvo sve više postaje svjesno vlastite nezavisnosti i odgovornosti za vlastitu društvenu poziciju. Država tako postaje primorana da sve više pristaje na ulogu „partnera“ u rješavanju socijalnih zahtjeva građanstva, ukoliko ne želi ostati samo odgovorna „strana“ na koju se vrši stalni pritisak da bi osigurala određeni socijalni servis. Nevladin sektor mora iznaći načine uspostave i očuvanja čvrstih veza s građanstvom. Bez građanskog legitimiteta, ovaj sektor neće se moći suprostaviti zatvaranju njegovih institucija u okviru samosvrhovitosti. Posebno je važno da se u vršenju funkcija participacije i korekcije što veći prostor ostavlja građanima i njihovim autentičnim inicijativama i zahtjevima (Seifija, 2009, str. 322).

Kao rezultat izuzetne i uspješne saradnje LDA-Agencije lokalne demokratije iz Mostara i Službe za odgoj, obrazovanje, mlade i sport Grada Mostara objavljen je Adresar nevladinih organizacija sa područja Grada Mostara u kojem se nalaze podaci o 276 nevladinih udruga/udruženja, razvrstanih u 35 oblasti. Od ukupno 798 nevladinih udruženja, koliko ih je registrovano na području Grada Mostara, njih 276 je na upit Službe za odgoj, obrazovanje, mlade i sport Grada Mostara dostavilo tražene podatke (adresa, email, kratak opis interesnih sfera, Rješenje o registraciji,..) i upravo ti podaci su bili temelj za njihovo unošenje u pomenuti Adresar kao i osnova u analizi rada onih nevladinih organizacija koje se bave edukacijom, zdravstvenom i socijalnom zaštitom djece i omladine sa poteškoćama u razvoju na području Mostara.

METODOLOŠKI KONCEPT EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Problem, predmet i cilj istraživanja

Nevladine organizacije bi u svom primarnom cilju trebale „vršiti pritisak na vlast“ kako bi ona bila bolji aparat građanima općenito. Stoga je neophodno ispitati i analizirati njihov rad.

Ovim istraživanjem su obuhvaćeni problemi vremena u kome živimo. U izvjesnom smislu je obuhvaćena i prošlost kako bismo dali jedan kratak historijski presjek o egzistiranju i djelovanju nevladinih organizacija u svijetu, u BiH i posebno u današnjem vremenu na prostoru Grada Mostara onih udruženja čije su oblasti edukacija, zdravstvena i socijalna zaštita omladine i djece sa poteškoćama u razvoju.

Predmet istraživanja ovog rada je bio ispitati rad nevladinih organizacija čije su oblasti i djelokrug aktivnosti edukacija, zdravstvena i socijalna zaštita omladine i djece sa poteškoćama u razvoju na području Grada Mostara.

Cilj istraživanja je analizirati rad nevladinih organizacija sa područja Grada Mostara čije su oblasti edukacija, zdravstvena i socijalna zaštita omladine i djece sa poteškoćama u razvoju na osnovu čega bismo dobili uvid da li je njihova funkcija korekcija rada organa vlasti, zaštitna, socijalizirajuća i medijacijska funkcija usmjerena na ciljnu grupu, što doprinosi demokratizaciji društva ili su one pak samo „paravan vladi“, odnosno svom donatoru/sponzoru, koji, kao što smo vidjeli, može biti i neka strana organizacija.

Uzorak istraživanja

Uzorak u ovom istraživanju čine 22 nevladine organizacije (NVO) čije su oblasti edukacija, zdravstvena i socijalna zaštita omladine i djece sa poteškoćama u razvoju na području Grada Mostara čiji su nazivi prikazani u tabeli 1 (strana 99).

Organizacija i tok istraživanja – kvalitativna analiza

Kroz razgovor sa pomoćnikom ministra i stručnim savjetnikom u Ministarstvu pravosuđa, uprave i lokalne samouprave čiji je referat registracija nevladinih organizacija na nivou HNK, došli smo do slijedećih informacija:

- Na osnovu članova 12, 13, 14. i 28. Zakona o udruženjima i fondacijama (Službene novine FBiH broj: 45/02), dovoljne su tri osobe za osnivanje udruženja, Statut/Pravila, Odluka o osnivanju, Odluka o davanju ovlaštenja za zastupanje, Odluka o izboru organa uprave (ako je skupština organ uprave ili nadzorni odbor).

- Nadzor vrši resorno ministarstvo u zavisnosti od djelokruga ukoliko dođe do sporova.
- Neke od njih su bile i inicijatori pri donošenju Zakona (Zakon o znakovnom jeziku 2010)
- Navedeno je da oko 50% njih kroz registraciju ostvaruje finansijska sredstva za članove uprave, a ne kako to tretira Zakon za proširenje ciljeva i kvalitete Udruženja. Primjera radi navodi se da pružaju usluge hrane i pića za članove, a u stvari pružaju uslužne djelatnosti i to inspekcija kažnjava. Drugim rječima turistička udruženja mogu se baviti promocijom svega i svačega, lobiranja kod organa vlasti, ali ne mogu se baviti hotelijerstvom, gastronomijom i prodajom usluga iz navedenih oblasti pod imenom Udruženja
- Udruženja za djecu s poteškoćama u razvoju mogu osnovati Centar za pomoć, ali bi trebali dobiti Saglasnost resornog ministarstva o ispunjenju prostornih i kadrovskih uslova.
- Za vrijeme ratnih dešavanja sva Udruženja su se registrirala u dva suda – Sektor za upravu i lokalnu samoupravu pri kojoj se nalazio Registar (bošnjačka i hrvatska komponenta).
- Nakon rata od 1.10. 1997. godine registracija prelazi u nadležnost Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave, postoji uvjetno rečeno po jedan registar (bošnjačka i hrvatska komponenta). Tada su se registrirala po Zakonu o udruženju građana (Službene novine FBiH broj: 6/95), pa je samim tim bila obaveza da se preregistriraju, istovremeno su egzistirala dva ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite u čijoj su nadležnosti bile humanitarne organizacije. Mnoga od tih udruženja nisu izvršila preregistraciju.
- Od 31.7. 2002. godine donešen je novi Zakon o udruženjima i fondacijama (Službene novine FBiH broj: 45/02) i obaveza svih nevladinih organizacija je bila da se u roku od šest mjeseci registriraju u Ministarstvu pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK. Od tog datuma se vodi jedinstven Registar i sada, na današnji dan (19.12.2014. godine) u Registru postoje 1637 NVO, u njemu nema onih udruženja koje nisu izvršile preregistraciju od perioda 97-2002. i takvih je oko 200, tako da se može zaključiti da je ukupno na području hercegovačko-neretvanskog kantona oko 1840 nevladinih organizacija.
- Zakon o udruženjima i fondacijama (Službene novine FBiH broj: 45/02) je napisan po osnovu Konvencije o pravu građana na udruživanje i kao takav nije precizno definisao niti razdvojio djelokrug rada, pa samim tim nije moguće svrstati u sportske, kulturne, ekološke, obrazovne, humanitarne i slično, jer neke u svom statutu navode da se bave “svim i svačim”, što im je “dozvolio” pomenuti Zakon.

Tabela 1. Nevladine organizacije Grada Mostara

RB	Nazivi NVO čiji je djelokrug poslova edukacija, zdravstvena i socijalna zaštita omladine i djece sa poteškoćama u razvoju sa područja Grada Mostara.
1.	Centar za djecu i mlade i obitelj SPES
2.	Udruga gluhih i nagluhih osoba „Sluh“ u županiji Hercegovačko-Neretvanskoj
3.	Udruženje građana oštećenog sluha u Hercegovačko-Neretvanskom kantonu
4.	Udruženje slijepih i slabovidnih građana Mostar
5.	Udruga slijepih osoba županije Hercegovačko-Neretvanske
6.	Udruga roditelja i djece s kohlearnim implantatom (umjetnom pužnicom) i drugim slušnim oštećenjima, Udruga Pužnica
7.	Udruženje mladih „Ružićnjaka – Los rosalesa“ - Mostar
8.	Udruženje roditelja i prijatelja osoba s posebnim potrebama „Sunce“ - Mostar
9.	Udruga roditelja djece s posebnim potrebama „Vedri osmjeh“ - Mostar
10.	Udruga oboljelih od limfoma i leukemije „Zagrljaj“ - Mostar
11.	Udruga juvenilno dijabetičko društvo - Mostar
12.	Udruga paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Mostar
13.	Udruga za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja „In spe“ - Mostar
14.	Udruga „Zdravo društvo“ - Mostar
15.	Udruga/Udruženje građana za maligna oboljenja dojke i ostalih malignih oboljenja kod žena „Novi pogled
16.	Udruga oboljelih od cerebralne paralize „Danas u obitelji a gdje sutra“ u HNK/Ž Mostar
17.	Udruga za pomoć i promicanje prava i potreba djece s teškoćama u razvoju „Ruku mi daj“ Mostar
18.	Udruženje prijatelja-prijatelja djece bez roditeljskog staranja i osoba sa posebnim potrebama „Naša djeca – Our kids u BiH“ Mostar
19.	Evangelisches diakoniewerk Gallneukirchen Austrija, Integrativni dječiji vrtić „Sunčani most“ Mostar
20.	SOS – Vrtić Mostar
21.	Porodični centar Mostar
22.	Vijeće mladih Grada Mostara, VMGM

Zahvaljujući izuzetno dobroj saradnji djelatnice Odjela za obrazovanje, mlade i sport Grada Mostara, dobili smo potrebene podatke koji će nam poslužiti za kvalitativnu analizu prezentiranu u daljnjem tekstu rada.

Svi podaci su dobiveni od Službe za obrazovanje, mlade i sport Grada Mostara na osnovu Upitnika koji je navedeni organ uputio registriranim NVO na području Grada Mostara, a nakon toga su popunjen vratile pomenutoj Službi. Putem tog Upitnika dobivene su informacije u nazivima, sjedištu, brojevima telefona, faxes, email-a, web stranica, odgovornih osoba, datuma osnivanja i upisa u Registar, djelatnostima i kratkim opisima ciljeva, ukupnom broju članova, ciljanim grupama prema kojima su nevladine organizacije usmjerene, kako dolaze do informacija vezanih za rad odnosno Odluke Gradskog vijeća, načinima udruživanja, izvorima

finansiranja, nazivima značajnijih projekata ili aktivnosti na kojima je NVO radila u posljednjih tri godine, da li je Grad Mostar sudjelovao u navedenim aktivnostima bilo da je riječ o finansiranju, sponzorstvu, informacijama, seminarima, pismenom podrškom te da se navedu projekti na kojima udruženje trenutno radi ili planira raditi i pri tome su uz popunjen Upitnik priložile i Rješenje o upisu u Registar druga/udruženja kod Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK.

Iz odgovora, općenito može se zaključiti da nije precizno definisan nadzor, monitoring, ciljna grupa, finansiranje budući da se samo navodi “donacije, članarine, grantovi”, kao što nije precizno navedeno ni vrijeme trajanja projekata. Neke od njih su precizno navele ciljne grupe.

Puni naziv, sjedište, brojevi telefona, faxes, email-a, web stranica, predsjednik druga/udruženja, odgovorne osobe, datum osnivanja i upisa u Registar, ukupan broj članova (u rasponu od 3 do 1000), precizno su navedeni.

Također se može zaključiti da pružaju uslužne djelatnosti u cilju poboljšanja života mladih i djece sa poteškoćama u razvoju, a na jedan izvjestan način imaju i korekcijsku funkciju organa vlasti, budući da su nekim humanitarnim i edukacijskim projektima i vlasti pružale financijsku podršku, dakle ipak mogu biti jedna vrsta medija između građana i vlasti (Vedri osmjeh i Sunce).

Neke su pak naveli projekte izgradnje pristupnih radova za invalidska kolica, rampa za lakši pristup, zagovaranja da svako dijete sa poteškoćama u razvoju ima asistenta u školi, ali ništa nije precizirano u smislu gdje i kada su na njihovu inicijativu izgrađene rampe i pristupi, gdje su angažovani asistenti i slično (Zagrljaj).

NVO Novi pogled navela je precizno projekte i donatore sa aktivnostima i vremenom trajanja (Ostvarenje prava na ortopedska pomagala – silikonske proteze u saradnji sa ustanovama Grada Mostara).

Mnoge nevladine organizacije nisu navele ni projekte kao i neke relevantne podatke tražene putem upitnika.

Udruga paraplegičara i oboljelih od dječije paralize je u prilogu dostavila i biltene sa svim aktivnostima, dok su neke udruge u svojim aktivnostima navele da su prikupljale novčanu pomoć putem humanitarnog telefona.

Neke su se transformirale i u društva kao što je Udruga juvenilno dijabetičko društvo i nabavljajući tri godine za svu djecu sredstva za samokontrolu pokrenuli su izmjene i dopune zakonske regulative po pitanju donošenja Odluke o finansiranju sredstava za samokontrolu iz Federalnog fonda solidarnosti.

Neke imaju i Upravni i Nadzorni odbor kao i Skupštinu. Neke su organizirale i humanitarne koncerte i na taj način prikupljale novčana sredstva.

Svijetli primjer je Our Kids – Naša djeca koja predstavlja dio složenog oblika udruživanja i shodno tome imaju sestrinske organizacije Our Kids Foundation u Londonu i Vara Barn u Švedskoj i kao takva u svom cilju „preuzima“ dio državnih poslova kao što su pomoć djeci bez roditeljskog staranja i osobama ometenim u psihofizičkom razvoju. Iz realiziranih projekata koji i dalje traju da se zaključiti da je njihova nadasve humana misija uspješna, jer je uz finansijsku pomoć navedenih sestrinskih NVO uspjela otvoriti frizerski salon u krugu Dječijeg doma djece bez roditeljskog staranja „Egipatsko selo“ koji nudi besplatne usluge štíćenicima doma, zatim obnavljanje kuće koja je u vlasništvu Doma kako bi se smjestile osobe sa poteškoćama u razvoju a koje moraju napustiti dom, kao i otvaranje prodavnice koja je radno-terapeutskog karaktera za već pomenute punoljetne štíćenice (njih tri).

Neke od njih kao što su Vedri osmjech i Sunce navode da pružaju pomoć osobama s poteškoćama u razvoju i kroz zagovaranje sa organima vlasti u pogledu ostvarenja zakonskih prava, te borbi na izgradnji sistema (održavanje kontinuiteta postojanja dnevnog boravka za osobe sa poteškoćama koje nisu nigdje uključene u rad i u skladu s mogućnostima radno osposobljavanje (dvije godine postojanja boravka), pokretanje zubne ambulante, aktivnosti na izmjeni liste lijekova, kiosk gdje su izloženi radovi-suveniri koje su pravile osobe sa poteškoćama u razvoju i prodajnog su karaktera - Lebenshilfe, projekt Vešeraj – CNF Holandija, Hipoterapija Grad Mostar – Kupovina kombija i slično.

Udruga Pužnica navodi niz uspješnih projekata kao što su: Kupovina donacija screening aparata za rano otkrivanje gluhoće kod novorođenčadi KBC u Mostaru uz pomoć Švicarske agencije za razvoj i saradnju (eng. Swiss Agency for Development and Coopertaion-SDC). Uz pomoć Zavoda za zdravstvo HNK i FZZO riješili problem reguliranja nabavke umjetnih pužnica i slično.

Udruga slijepih osoba Hercegovačko-neretvanskog kanton navodi projekat “Pričaj mi priču” – snimanje audio knjiga iz domena dječije književnosti.

Udruga gluhih i nagluhih osoba Sluh u županiji Hercegovačko-Neretvanskoj navodi niz projekata kao što su izgradnja centra za gluhe i nagluhe u Mostaru, dodatne logopedске vježbe, nabavka tehničkih pomagala i slično, ali nije precizno definisano vrijeme trajanja (da li je završen, ko je izvođač radova, donator..).

Udruženje građana oštećenog sluha navodi organiziranje kurseva znakovnog jezika u “Los Rosalesu”, te da uslijed finansijskih poteškoća nemaju planiranih projekata.

Svi podaci odnosno baza podataka dobijeni od Službe za obrazovanje, mlade i sport Grada Mostara na osnovu upućenog Upitnika još od 2006. godine nekim organizacijama, dok je većini upućen 2012. i 2013. godine (broj Protokola).

Kao što se može vidjeti iz gore navedene tabele, većina njih još uvijek djeluju na bazi etno i vjerske podjele.

Što se tiče finansiranja, neke od NVO su navele da ih jednim dijelom u vidu grantova sufinansiraju i organi vlasti, dakle uvrštene su u Budžet, pa shodno tome može se zaključiti da ni taj segment nije sistemski definisan. Da li vlast nastoji sebe, time što su pojedine NVO uvrštene u Budžet, predstaviti kao podršku razvoja NVO sektora, da bi u tom slučaju NVO postale „paravan vladi“, ostaje da se vidi.

ZAKLJUČCI I DILEME

Kroz ovaj rad u teorijskom okviru imali smo intencije ukratko obrazložiti pojam, historijat, finansiranje NVO u svijetu, razvoj NVO u BiH kroz određene historijske periode, sa posebnim naglaskom na broj NVO u HNK, kao i o današnjem radu NVO čije su oblasti edukacija, zdravstvena i socijalna zaštita omladine i djece sa poteškoćama u razvoju na području Grada Mostara.

Više od stoljeća je prošlo od nastanka prvih asocijacija bosanskohercegovačkog građanstva, a ovdašnje civilno društvo još uvijek traga za vlastitom pozicijom u složenom historijsko-političkom okruženju. Složeni funkcionalni uvjeti u okruženju reduciraju tempo razvoja nevladinog sektora umanjujući efekte ukupnog aktivizma. Funkcija korekcije vlasti i medijacijska funkcija potvrđuju liberalizacijske potencijale nevladinog sektora u BiH. Funkcija monitoringa vlasti, participacijska, zaštitna, socijalizirajuća i edukacijska funkcija najdirektnije su vezane uz fazu institucionalizacije demokratije u BiH što otvara prostor za participaciju građana u vršenju vlasti na svim nivoima.

Na ovom malom uzorku od 22 nevladine organizacije, može se reći da je samo „zagreban vrh ledenog brijega“, imajući u vidu broj od 1840 registrovanih na području HNK, iz svega gore navedenog može se zaključiti da su potvrđene hipoteze koje glase:

U sporadičnim slučajevima nevladine organizacije djelimično imaju funkciju korekcije rada organa vlasti i tzv. su medij između organa vlasti i građana odnosno ciljne grupe te da ne postoji sistemsko rješenje o monitoringu rada nevladinih organizacija, jer je taj segment tretiran u zavisnosti od onoga što od njih očekuju pojedini donatori.

Da li su neke od njih „paravan“ vladi, da li je njihova svrha postojanja samo radi ostvarivanja lične materijalne ili druge koristi manjeg broja njihovih članova, ostaje samo na nivou špekulacija. Sve u svemu otvara se niz pitanja kao što su:

- Da li je potrebno opsežnije i sistematičnije istraživanje i analiza ove problematike u cilju pružanja podrške onim nevladinim organizacijama koje zaista imaju legitimitet građana?

- Da li bi bilo potrebno sistemski rješavati recimo po djelokrugu-oblasti rada NVO, finansiranju..?
- Da li će se ova problematika na području HNK aktualizirati u dogledno vrijeme u cilju boljeg ostvarivanja prava građana što doprinosi većem nivou demokratizacije..?

Na kraju, ipak kroz historijski presjek da se ustanoviti da NVO, doduše sporadično i u pojedinim slučajevima imaju medijacijsku funkciju između vlasti, poslovnog sektora i građana, kao i korekcijsku funkciju što bi trebao biti generalno slučaj u radu svih NVO kao doprinos institucionalizacije demokratije i poštivanja ljudskih prava. Ostaje da vidi da li je moguće u dogledno vrijeme opsežnije analizirati rad nevladinih organizacija na području HNK, budući da ih je prema podacima Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK oko **1840** bilo u decembru 2014. godine, a kako bi se na osnovu analize uradili kriteriji o finansijskoj ili bilo kojoj drugoj vrsti podrške onih nevladinih organizacija koje zaista realiziraju svoju misiju postojanja, koje se zalažu za društveno-koristan rad, univerzalna ljudska prava, koje vrše korekcijsku funkciju i koje su jedna vrsta medija između vlasti, poslovnog sektora i građana u bržem, efikasnijem i boljem ostvarivanju prava građana što doprinosi većem nivou demokratizacije.

LITERATURA

- Civilno društvo u akciji za dijalog i partnerstvo (2013). *Adresar udruženja Mostar*. Mostar: Agencija lokalne demokratije LDA.
- Kukić, S. (2006). Civilno društvo – sličice bosanskohercegovačkog mozaika. *Status*, 10, 106–114.
- Nevladina udruga. (n.d.). U: *Wikipedia*. Pristupano preko: http://hr.wikipedia.org/wiki/Nevladina_udruga.
- Pejanović, M. (2005). *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Seifija, I. (2009). *NVO sektor u BiH*. Tuzla: Biblioteka za civilnu misao „Paradigme“.
- Službene novine FBiH (2002). *Zakon o udruženjima i fondacijama*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 45/02.

WORK OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS FOCUSED ON EDUCATION, HEALTH AND SOCIAL PROTECTION OF YOUTH AND CHILDREN WITH DISABILITIES IN DEVELOPMENT IN THE MOSTAR AREA

Abstract

The concept of civil society in the contemporary theory has two main interpretations. One is determined through economic activity (core of reproduction of material life) and the other is determined through political significance (the concern for the common good), in which the essence of civil society is matched with the plurality of association. In that domain civil society is a nonmilitaristic, secular and civilized society, which has risen to a certain level of civilization of free men and which is based on the respect for fundamental human rights and civil liberties, tolerance, democratic public, the rule of law and economic, social and political pluralism. In this meaning, civil society is a society of citizens, which are interconnected in various associations and networks of associations.

Such associations, forming a more dynamic civil society, flourished in almost all areas: health, culture, religion, sports, early children's education, care for the elderly, environmental protection, human rights, in the domain of care of physically and mentally challenged people, as in many other areas.

The NGO sector, as a part of the civil society in Bosnia and Hercegovina, represents a serious resource, not only because of certain democratizing potential, but as for employment, social and other services. But without empirical research, analytical and scientific elaboration, production of strategic development concepts of civil society remains in the domain of more or less dubious predictions and speculations. Therefore, this text is just "a drop in the bucket" for further consideration of current development strategies of the sector with a particular focus on the area of education, health and social protection of youth and children with disabilities in development.

Key words: *civil society, non-governmental sector, education, health and social protection of youth and children with developmental disabilities*